

Paying special attention on the multifunctional role of landscape as writer's method in his first story «The Old Man». It is found out that different styles of combination are used in the writer's novels and stories especially in the story «The Old Man», where descriptive – representing summer landscape is combined with impressionistic-metaphoric expressive one.

Key words: short stories, problems, stories, landscape, functions, reception.

Дата надходження статті: «30» жовтня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «21» листопада 2017 р.

УДК 821.161.2

ТЕТЯНА ШВЕЦЬ,

*кандидат філологічних наук
(м.Хмельницький)*

Постать Григорія Костюка крізь призму щоденника Докії Гуменної

У статті висвітлено постать українського літературознавця, дослідника історії української літератури, критика, суспільного діяча Г. Костюка. Діяльність вченого демонструється крізь призму щоденника Д. Гуменної – самобутньої особистості, талант якої на повну силу розкрився в українському культурно-еміграційному просторі, частиною якого був Г. Костюк.

Ключові слова: *метажанр, щоденник, культурно-еміграційний простір, постать Г. Костюка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... На сьогоднішній день Україна активно інтегрується в європейський простір, саме цим викликане прагнення вивчати український історико-літературний процес ХХ ст., розшматований політичними суперечками, в цілісній системі. В історії української літературно-наукової думки це можна вважати початком нового етапу, який вимагає переосмислення історичного минулого. Переоцінка українського літературного життя в історичному контексті неможлива без звернення до культурних надбань діаспори, які дедалі частіше привертають увагу українських літературознавців.

Сьогодні триває процес повернення на батьківщину літературного й наукового доробку вихідців з України, які через певні обставини

змушені жити й творити за її межами. Цінним набутком української культурної скарбниці стала діяльність Г. Костюка – літературознавця, дослідника історії української літератури, критика, суспільного діяча. Його життєва доля нічим не відрізняється від долі творчих особистостей його покоління. В 30-х роках, позначених масовими репресіями, Г.Костюка було ув'язнено, в роки другої світової війни він був змушений залишити батьківщину й шукати порятунку за кордоном. Разом із Юрієм Шевельовим (Шерехом), Юрієм Дивничем (Лавріненком), Іваном Кошелівцем та іншими представниками українського літературно-мистецького осередку діаспори всебічно досліджував історико-літературний процес 20-30-х років ХХ століття. Духовна культура нації, її історичне минуле визначають спектр літературознавчих зацікавлень Г. Костюка. Актуальні проблеми української літератури як цілісного процесу стають предметом дослідження в його літературно-критичних та публіцистичних розробках [6].

Г. Костюк інтенсивно сприяв популяризації доробку багатьох українських письменників, у західноєвропейському літературному світі, тим самим розкриваючи естетичне багатство української літератури серед мистецьких надбань інших культур, інтегруючи твори українського красного письменства в світовий контекст. У цьому пафос і новаторство його дослідницької праці.

Аналіз досліджень і публікацій... Літературно-критичний доробок Г. Костюка тривалий час не був об'єктом наукового дослідження. Неупереджена оцінка літературно-критичної спадщини ученого в Україні починає з'являтися з кінця 80-х рр. ХХ ст. 13 липня 1989 р. «Літературна Україна» публікує інтерв'ю Івана Дзюби «Далеко не войовничий оптимізм», у якому він згадує про патріарха української літературної громади на Заході Григорія Костюка. У статті Миколи Жулинського «Я жив життям вільного емігранта» вперше представлено Г. Костюка як винниченкознавця. Названими публікаціями не вичерпуються бібліографічні відомості про Г. Костюка. Слід згадати ще низку літературно-критичних статей (Ю. Пригорницький, І. Кошелівець, П. Ротач та ін.), в яких подаються біографічні дані, що дає можливість з'ясувати хронологічні періоди життя та діяльності вченого й хоча б частково відтворити сучасну йому історико-культурну атмосферу.

Найповнішою автобіографією Г. Костюка є спогади «Зустрічі і прощання» (1987, 1998) – унікальна енциклопедія українського історико-літературного процесу ХХ ст. в цілому.

Цінними для дослідження процесу формування естетико-культурної свідомості та літературознавчого методу Г. Костюка є опубліковані публіцистичні праці (спогади) В. Гришка «Карби часу» (1999) та книга П. Одарченка «Видатні українські діячі» (1999). В. Гришко, як представник покоління 20-х, будучи особисто знайомим із Г. Костюком, згадує про його літредакторську працю у видавництві «Молодий більшовик». У 2002 р. журнал «Слово і час» опублікував листи Григорія Костюка до Віталія Мацька. Не менш вартісним є нарис П. Одарченка «Академік Григорій Костюк», у якому зібрано, проаналізовано й подано в хронологічній послідовності біографічні відомості про життєвий і творчий шлях Г. Костюка. У дослідженні простежено формування науково-критичного стилю вченого.

Спробу представити цілісний багатоаспектний аналіз історико-літературної та критичної спадщини Г. Костюка із залученням неопублікованих документів з його особистого архіву здійснено в дисертаційному дослідженні Н. Баштової «Григорій Костюк – історик літератури та літературний критик».

Отже, як бачимо, українська та еміграційна науково-критична думка виявляє інтерес до історико-літературних та критичних праць Г. Костюка. Метою даної статті є доповнення спогадів, розповідей про Г. Костюка тих людей, які знали його особисто й могли б доповнити портрет вченого, надавши йому рис живої, звичайної людини щоденниковими записами діаспорної письменниці Д. Гуменної.

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити постать Г. Костюка крізь призму щоденника Д. Гуменної.

Виклад основного матеріалу... Д. Гуменна (1904-1996) – самотня особистість, талант якої на повну силу розкрився в українському культурно-еміграційному просторі. Свою творчу діяльність Д. Гуменна розпочала у 20-х роках минулого століття з нарисів. На сьогоднішній день її спадщина складається з понад 20 прозових творів, книги спогадів «Дар Евдотей», щоденникових записів. Особливу увагу письменниця надавала дослідженням з історії, археології України, прадавнім звичаям і традиціям рідного народу.

Майже протягом усього свідомого життя Д. Гуменна вела щоденникові записи. На сьогоднішній день у відділі рукописів та текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України зберігаються 64 зошити, перший з яких починається записом від 19 березня 1948 р., останній завершений 10 грудня 1984 р. Ці записи сприяли реалізації як інтелектуально-моральних запитів, так і літературних, соціальних, психологічних завдань письменниці.

У щоденникових записах Д. Гуменна на широкому суспільно-культурному тлі ХХ століття розкриває коло спілкування, життєві перипетії, досягнення та невдачі на літературній ниві, світоглядні позиції, усвідомлення історичного процесу та свого місця в ньому. Уводячи в контекст спогади, картини-візії дня, образи письменників, культурних діячів своєї епохи, фрагментарно залучаючи в метажанрову структуру тексту суб'єктивно-психологічну оцінку щодо розвитку літературного процесу, авторка змальовує панорамну картину за особистими спостереженнями, індивідуальною природою буття, залучивши «на підмогу» внутрішній стан, емоційні порухи душі, інтуїтивні передчуття, передбачення, набутий досвід.

За нашим спостереженням, композиційно щоденник Д. Гуменної розкладається на шість тематичних частин. *Перша* з них – екзистенційна, яка увиразнює настрої письменниці, її внутрішній світ як боротьбу «Я»-Его із світом зовнішнім, чужиною («Іншим»). *Друга* частина щоденника репрезентує філософсько-психологічну тематику. *Третя* представлена інтимним (автобіографічним) дискурсом. *Четверта* частина – відтворення образу України від давнини до сучасності крізь зображення часової тріади, археологічних та документальних досліджень. *П'ята* частина тексту в структурі діаріуша Д. Гуменної репрезентує літературно-мистецьке життя української діаспори. За структурованістю ця частина охоплює усі проаналізовані нами щоденникові зошити, отже, є наскрізною. У записах знаходимо розкриття творчих планів, задумів письменниці, опрацювання тем, розповіді про написання власних творів. Саме тут авторка часто нарікає на літераторів, громадських діячів, які, на її думку, подають занижену оцінку щодо її мистецьких напрацювань або зовсім замовчують їх, іноді сама гостро висловлюється на адресу письменників української діаспори.

М. Хвильового: «...Цей Фітільов – дворянин. Кающійся неврастенік. Богоискатель – все це спадщина «звідти». Це борсання неврастенічне, все ж не козацька поведінка, а що чужий йому Тарас, то й не диво...» [2 : 1, арк. 3].

В. Винниченка: «Винниченко. Конкордизм. Жалко якось читати те, що такий мозок перевівся. Чи є там із чим полемізувати? ...» [2 : 1, арк. 5].

Ю. Шевельова (Шереха) – одного з найактивніших учасників наукового та культурного життя української еміграції, історика української літератури, заступника голови МУРу: «... хочеться замкнутися, відгородитися, повернутися спиною і збудувати високі вежі... Вже можу список... Ні, це з легкої руки Шереха... Костецький,

Кошелівець, Косач.. – всі на...»; «Сьогодні чогось знову думала про Шереха і інших. Вони мене не приймають. Вони – «рафіновані». То добре. Будемо брести своєю дорогою... Один шлях – замкнутися та таки навчитися і в пустині почуватися добре» [2 : 1, арк. 11].

Д. Гуменна була, безперечно, обдарованою особистістю, тому мала напружене внутрішнє життя, була надзвичайно чутливою до безпосередніх впливів, мала багату уяву і схильність до психологічного аналізу. Щоденник допомагав письменниці висловити розуміння й оцінку зображуваних подій, виявити власні почуття та емоції, описати й поточні справи, і події літературного життя, що не залишали її байдужою. Проте повністю позбутися стану внутрішнього дискомфорту письменниця так і не змогла. Щоденниковий запис від 27.06.1948 р. свідчить про її вкрай складний психологічний стан. «Вже четвертий день я плачу. Не можу заспокоїтися. Не виношу себе. Не маю де подітися. Причини? Нервовий розстрій...» [2 : 1, арк.16].

Ймовірно, невлаштованість власного життя, важкі табірні побутові умови штовхали Д. Гуменну до відсторонення, до текстового конфлікту з більшістю представників літературного процесу, що називаємо контрастністю, протиріччям між «Я» та «Іншим». Її увага трансформована, спроектована передусім, на інших людей, їхні дії. Переживаючи депресію, відчуваючи внутрішню дисгармонію, вона часто подає суб'єктивну оцінку діяльності ключових фігур літературного процесу, власну точку зору:

Подає характеристику Г. Костюку, який, з її погляду, чимало фактів власної біографії не розкрив для читачів: «11 квітня 73 р. От, як то вони пишуть автобіографію! Що я знаю. А що ще не знаю! Костюк («Сучасність», грудень, 1972, ч. 12) не признається, що був членом комсомольської літературної групи «Молодняк», але дуже натискає, що він учень Зерова. А то ж вони, оці молодняківці, його приятель, Петро Колесник, і з'їли Зерова. Згадує товаришку, Лесю Юровську, а Василю Ставнисту – ні, а то ж були товаришки. Про своє головування в Богданівській управі за роки 42/43 ані слова, ні два слова, «через Київ», але чогось «тікає з гестапівського арешту». Де і коли? Не пише. Одне прицяцькував, друге приховав – вийшла автобіографія. Ніколи не чула я з уст про заслання у Воркуту і що там робив. Чи справді в шахтах? А може в канцелярії? Це вже ніхто не перевірить» [3 : 11, арк. 12].

Рефлексія викликана внутрішнім уявленням авторки про інтенційне мислення творчих осіб, з якими вона спілкується. Вищенаведений текст вказує й на аргументативну функцію, оскільки

авторка висловлює свої аргументи, наводить з раціональної точки зору конкретні приклади на користь своєї ідеї.

На відсутність суворого самоцензурування при згадці Д. Гуменною інших людей звернула увагу Т. Черкашина, яка зауважує, що її тексти : «були доволі відверті, і окрім добрих згадок про найближчих їй духом людей, були рясно в'їдливими, саркастичними характеристиками деяких неприємних їй знайомих» [10, с. 162]. Справді, авторка щоденника занотувала ті факти, які вважала за потрібне, і при передруковуванні не вилучила їх, залишила свої думки для наступних поколінь. Життя на еміграції було авторською реальністю до кінця її днів.

У суб'єктивності щоденникових записів немає нічого дивного, адже, за висловом О. Галича, «суб'єктивність дає змогу побачити концепцію певного історичного періоду в подіях і людях очами письменника» [4, с. 195].

Уявно перервавши зв'язки із зовнішнім світом, Д. Гуменна не піддається розпаду, творчо працює, видає в Мюнхені три книги роману «Діти Чумацького Шляху», четверта частина епопеї вийшла 1951 р. в США. І ніхто їй у цьому видавничо-творчому процесі не заважав. Проте в щоденниках вона постійно скаржиться на колег по перу здавалося б навіть за дріб'язок.

Утім, Г. Костюк високо оцінив творчу діяльність Д. Гуменної. У своїй доповіді на четвертому з'їзді ОУП «Слово», що відбувся 28-29 листопада 1970 р. в Нью-Йорку, він назвав Д. Гуменну психологом і літописцем: «Реаліст за своїм мистецьким наставленням, психолог і літописець свого часу, Докія Гуменна мала відвагу вирватися з нашої доби, поринути на три-чотири тисячоліття в минуле і там, шляхом дослідника, психолога й візіонера, пошукати вічних джерел нашого національного буття. Це грандіозна романтична візія в реалістичному спрямованні авторки» [7, с. 55].

Про ідею створення ОУП «Слово» Г. Костюк згадує: «Вже на початку 1952 року серед нью-йоркської групи літераторів виникає ідея створення письменницької корпорації в Новому світі. На початку була вона таємницею Докії Гуменної, Юрія Лавріненка, Оксани Буревій, Григорія Костюка та трохи пізніше прибулого до Нью-Йорку Юрія Шереха. По смерті Юрія Тищенка його спілльник Антін Білоус почав заохочувати нас створити видавничу корпорацію на базі його видавництва. Ми (тобто Д. Гуменна, Ю. Лавріненко і я) загорілися були цією пропозицією. Від усієї ідеї видавництва нам залишилась у спадок лише назва «Слово». Ми його приточили до вже запозиченої з нью-йоркського адресарія назви – Об'єднання українських письменників в

екзилі й таким чином на початку 1954 року ми вже володіли повною теперішньою нашою назвою. Так постала назва, а одночасно й ідея створення нашого об'єднання» [7, с. 41-42].

Письменниця подала ініціативу щодо створення літературного фонду, зокрема у червні 1954 р. в Літературно-мистецькому клубі (Нью-Йорк) відбулася перша основоположна нарада ОУП «Слово», в якій брали участь Д. Гуменна, Є. Маланюк, Т. Осьмачка, В. Барка, Н. Ливицька-Холодна, В. Міяковський, В. Приходько, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, Г. Журба, О. Тарнавський та ін. На цій нараді Д. Гуменна виступила з проектом статуту літературного фонду. Однак, коли вринули підійшли до вирішення проблеми, з певних причин її пропозицію в «Слові» відхилили. Про літфонд при «Слові» зазначила: «25 жовтня 58 р. Утворювали Літфонд і позбирали Керницького, Кошелівця, а мене, що я перша підняла про це голос, не кликали. Це помітили і Чапленко, і Мелешко. Як до цього ставитися? З позиції всепрощення. Ішла я вчора під парком і думала: «Але з Гуменної мене ніхто не скине». Вони надимаються, щоб мати вагу, князювання, хоч не мають доробку, тому так багато шуму роблять. І коли ти в тому барабані не береш участі, тебе змітають хоч би оцим ігноруванням. Але ніхто «Гуменною» мене не зробив і ніхто не може «скинути з Гуменної» [3 : 6, арк. 38].

Насправді ніхто її не «змітав» і не збирався «скидати», сама ж Д. Гуменна голосувала за виключення з членів ОУП «Слово» байкаря І. Манила (1918-1976).

Висновки... Отже, аналізуючи порушену проблему, нами виявлено, що на фоні зображення письменницею розвитку українського еміграційного літературного процесу й характеристики його найяскравіших постатей відчутними є авторські інтимно-особисті переживання, викликані побутовими негараздами, стосунками між колегами, друзями, розкутість думки, в окремих місцях прочитується відсутність суворої цензурованості при згадці інших письменників, знайомих. Щоденник є автобіографічним джерелом, який крізь виміри «Я»-наратора виходить на простір літературно-культурного діаспорного середовища, розкриває особливості розвитку українського письменства в Європі (період діяльності МУРу) та США (період діяльності ОУП «Слово») й участь у ньому непересічних постатей Д. Гуменної та Г. Костюка. Свої записи письменниця супроводжує філософсько-екзистенційними роздумами, цікавими спостереженнями над сенсом власного буття і над творчістю близьких їй колег по перу, без будь-якого маскуванню моделює художніми засобами участь письменників у

культурному житті, розбудові національної літератури поза межами України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баштова Н. Григорій Костюк: літературознавець, критик, публіцист. К.: «Стилос», 2008. 216 с.
2. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України / Щоденники Докії Гуменної. Ф. 234. Оп. 1. 111 арк.
3. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України / Щоденники Докії Гуменної. Ф. 234. Оп. 11. 112 арк.
4. Галич О. Мемуари: масова чи елітарна література? // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. [відп. ред. В. А. Зарва]. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С. 191–196.
5. Жила В. І тривоги, і радощі...: До 90-річчя життя і літ. діяльності Григорія Костюка // Визвольний шлях. 1998. № 4. С. 491-496.
6. Жулинський М. Зустрічі без прощань на українському просторі ХХ століття // Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у 2 книгах. К.: Смолоскип, 2008. Кн. 1. С. 5-20.
7. Костюк Г. З літопису літературного життя в діаспорі (До 15-річчя діяльності Об'єднання українських письменників «Слово»: 1954–1969) // Сучасність. 1971. Ч. 9. С. 37–63.
8. Кошелівець І. Ентузіаст відродження: Неювілейне про Григорія Костюка // Дзвін. 1991. № 12. С.125–130.
9. Мацько Віталій. До України пригорнусь... [Текст] : (До 95-річчя Григорія Костюка) // Дивослово. 1997. N10. С. 59-61.
10. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія : [моногр.]. Харків : Факт, 2014. 380 с.

References:

1. Bashtova N. Ghryghorij Kostjuk: literaturoznavec, krytyk, publicyst. – K.: «Stylos», 2008. – 216 s.
2. Viddil rukopysnykh fondiv i tekstologhiji Instytutu literatury imeni T.Gh. Shevchenka NAN Ukrajinjy / Shhodennyky Dokiji Ghumennoji. – F. 234. – Op. 1. – 111 ark.
3. Viddil rukopysnykh fondiv i tekstologhiji Instytutu literatury imeni T.Gh. Shevchenka NAN Ukrajinjy / Shhodennyky Dokiji Ghumennoji. – F. 234. – Op. 11. – 112 ark.
4. Ghalych O. Memuary: masova chy elitarna literatura? / Oleksandr Andriyovych Ghalych // Aktualjni problemy slov'janskoji filologhiji : mizhvuz. zb. nauk. st. [vidp. red. V. A. Zarva]. – Nizhyn : TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polighraf», 2007. – S. 191–196.
5. Zhyla V. I tryvogy, i radoshhi...: Do 90-richehja zhyttja i lit. dijajlnosti Ghryghorija Kostjuka // Vyzvoljnyj shljakh. – 1998. – # 4. – S. 491-496.
6. Zhulynskij M. Zustrichi bez proshhanj na ukrajinskomu prostori KhKh

stolittja // Kostjuk Gh. Zustrichi i proshhannja: Spoghady u 2 knyghakh. – K.: Smoloskyp, 2008. – Kn. 1. – S. 5-20.

7. Kostjuk Gh. Z litopysu literaturnogho zhyttja v dijaspori (Do 15-richchja dijalnomy Ob'jednannja ukrajinsjkykh pysmennykiv «Slovo»: 1954–1969) / Ghryghorij Kostjuk // Suchasnistj. – 1971. – Ch. 9. – S. 37–63.

8. Koshelivec I. Entuziast vidrozdzhennja: Nejuvilejne pro Ghryghorija Kostjuka // Dzvin. - 1991. # 12;

9. Macjko Vitalij. Do Ukrajiny pryghornusj... [Tekst] : (Do 95-richchja Ghryghorija Kostjuka) / Vitalij Macjko // Dyvoslovo. — 1997.— N10 — S. 59-61.

10. Cherkashyna T. Memuarno-avtobiografichna proza KhKh stolittja: ukrajinsjka vizija : [monogr.] / T. Ju. Cherkashyna. – Kharkiv : Fakt, 2014.– 380 s.

Summary

Tetiana Shvets

The Figure of Hryhorii Kostiuk Through the Prism of Dokiia Humenna's Diary

The article describes the figure of Ukrainian literary critic, researcher of the history of Ukrainian literature, critic, and public figure H. Kostiuk. The activity of the scientist is demonstrated through the prism of D. Humenna's diary – distinctive person whose talent was fully revealed in the Ukrainian cultural-emigration space, part of which was H. Kostiuk.

Key Words: *metagenre, diary, cultural-emigration space, figure of H. Kostiuk.*

Дата надходження статті: «19» жовтня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «02» листопада 2017 р.

УДК 316.77 : 82

ІННА ЯЩУК,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)*

Підтримка інтересу до читання в новому інформаційному середовищі

Стаття присвячена аналізу позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо популяризації читання, збереження його як культурно-освітнього феномену з урахуванням тих змін, які сталися під впливом поширення нових інформаційних та комунікаційних технологій. Вирізняє форми роботи, спрямовані на підвищення інтересу до читання та рівня читацької активності населення;